

Cilt 1 / Sayı 1 / Ağustos 2021

Konferans Metni

İdeal Bir Türkçe Sözlük Nasıl Olmalıdır?

Mustafa Argunşah

Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0003-4439-1341

argunsah@erciyes.edu.tr

Argunşah, Mustafa. "İdeal Bir Türkçe Sözlük Nasıl Olmalıdır?". *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1.1 (Ağustos 2021): 80-92. DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.8>

Geliş Tarihi: 21.07.2021 / Kabul Tarihi: 20.08.2021 / Yayımlanma Tarihi: 15.09.2021

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

İdeal Bir Türkçe Sözlük Nasıl Olmalıdır?

Mustafa Argunşah

Kültür ve Edebiyat Konuşmaları
Kapadokya Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
24 Aralık Perşembe 2021

Açış Konuşması

Prof. Dr. Nuran Tezcan

Sevgili Öğrenciler, Değerli Konuklar,

Erciyes Üniversitesinin değerli hocalarından ve Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu üyesi ve sözlük kolu başkanı Profesör Mustafa Argunşah bize Türkçe sözlüğün güncel sorunlarını ve ideal bir sözlüğün ölçütlerini sunacak.

Sayın Profesör Mustafa Argunşah'ın akademik tanıtımını yapmadan önce değerli meslektaşım kaderimin iki kez nasıl keşiştiğini sizlerle paylaşmak istiyorum. Kendisiyle ilk kez 2000 yılında Kuzey Kıbrıs'ta Doğu Akdeniz Üniversitesinde tanıştım. Eşi, yeni edebiyat uzmanı Profesör Hülya Argunşah ile birlikte güzel anılarımızın olduğu bir meslektaş dostluğu yaşadık. Ancak benim Sayın Mustafa Argunşah'la hayatımın keşiştiği başka bir kavşak, Türkçe sözlüktür. Ankara'da Türk Dil Kurumunda uzman olarak çalışmaya başladığım yıllarda kendimi Türkçe sözlük projesinin içinde buldum. Bu 1974-1983 yıllarında Türkçe sözlüğün ilk kez söz varlığının genişletilmesi projesiydi. Bu çalışma ile *Türkçe Sözlük* ilk kez 1983'te iki cilt olarak basıldı. Yeni sözcükler ve anlam farklarını örnekleyen cümlelerle oldukça kapsamlı bir genişletme çalışması ortaya kondu. Bu, yedi-sekiz uzmanla gerçekleştirdiğimiz yüksek bir motivasyon ve heyecanlı bir çalışma süreciydi. Türk Dil Kurumunun o zamanki yönetim ve bilim insanı kadrosunun önde gelen isimlerinden Ömer Asım Aksoy, Doğan Aksan, Mustafa Canpolat, A. Dilaçar, Ferit Devellioğlu, Kemal Demiray, Dehri Dilçin, Cem Dilçin, Agah Sırrı Levend, gibi isimleri saymak ve anmak isterim.

Evet, bu proje yaşayan Türkçenin sözcük ve anlatım zenginliğini göstermesi bakımından onur verici bir projeydi. Hepimiz her gün “Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır” sözünün bilinciyle çalışıyorduk. Türkçe sözlük bizden sonra da aynı heyecanla çalışıldı ve çalışılıyor. Dilimiz her aşamada zenginleşiyor ve Türkçe sözlük yeniden sorunları ve hedefleriyle ilerliyor. İşte bu akşam Türkçe sözlükte ideal olana ulaşmanın ölçüt ve sorunlarını değerli meslektaşım Profesör Mustafa Argunşah’tan dinlemekten onur duyacağız ve duyacağız.

Profesör Mustafa Argunşah akademik kariyerine İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki lisans eğitimi ile başladı. Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde yüksek lisans yaptı ve aynı üniversitede doktora tezini yazarak doktor unvanı aldı. 1988 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde bilim kariyerine aktif olarak başladı. Akademik basamakları başarıyla kateden Argunşah, 2001 yılında profesör oldu ve hâlen bu fakültede görevini sürdürmektedir. Kuzey Kıbrıs ve Kazakistan Üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi. 2002 yılından bu yana Türk Dil Kurumunda Türkçe sözlük ve yazım kılavuzu çalışmalarına katılmış ve katkılarda bulunmuştur. Türk Dil Kurumunda hâlen bilim kurulu üyesi ve sözlük kolu başkanı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri üzerine çalışmalar ve yayınlar yapmıştır, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılara katılmıştır. Kendisinin birçok filolojik çalışma ve yayını bulunmaktadır. Örneğin bunlardan çok yeni olan bir tanesi kitaplığımın en değerli kitaplarından: *15. Yüzyıl Osmanlı Mutfağı*. Türkçenin tarihi ve güncel sorunlarını kaygı edinmiş ve bu alanda emek vermiş olan Profesör Mustafa Argunşah’ın dilin güncel sorunlarını irdeleyen *Dil Yarısı* ve *Sözüm Türkçe Üzerine* adlı iki kitabı da bulunmaktadır.

Sayın Argunşah, Bölümümüzün kuruluşundaki Profesör Hülya Argunşah’la birlikte katkılarınız, öneri ve destekleriniz için, konferans davetimizi kabul ettiğiniz için teşekkürlerimizi sunarak sözü size bırakıyorum.

Konferans

Prof. Dr. Mustafa Argunşah

Herkese iyi akşamlar diliyorum. Sevgili öğrenciler, sizlere de iyi akşamlar diliyorum. Bugün biraz sözlükler hakkında konuşacağız. Nuran Tezcan Hocam bir giriş yaptı. 70’li yılların ikinci yarısındaki Türk Dil Kurumunun çalışmalarından bahsetti. Biz de bugün Nuran Hocamın bıraktığı yerden, onun dediği gibi, sözlüğü daha iyi bir yere getirmek için çalışıyoruz. Şunu söyleyeyim: Biz, sözlük çalışmalarını bilimsel bir temele ancak Cumhuriyet Dönemi’nde oturatabiliyoruz. Bu da Türk Dil Kurumunun kurulması ile başlıyor. Tabii ki ondan önce on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başlarında Arap harfli çıkmış birçok sözlüğümüz var. Bunların içerisinde en anılmaya değer olanı, şüphesiz Şemsettin Sami’nin *Kamûs-ı Türkî*’sidir. Ama bunun yanında Redhouse’un sözlüğünü de yabana atmamak lazım. Bugün hâlâ çok önemli bir kaynak olarak kullanıyoruz.

Bazıları der ki “Kamus namustur.” Kamus, “sözlük” demektir. Bazıları da “Sözlüğe erkeklik olmaz.” der. Çünkü sözlük, bizim bildiklerimizden çok bilmediklerimizi içerisine alıyor ve barındırıyor. Sözlük bir dilin hazinesidir. Bir dilde ne varsa o sözlüğün içerisinde bir

araya getiriliyor ve sözlüğünüzün gücü, zenginliği ortaya çıkıyor. Bu, sizin dilinizin de zenginliği oluyor. Yine de bunu tek başına böyle düşünmemek lazım. Sizin diliniz çok zengin olabilir ama tembel bir milletseniz, sözlüğünüzü mükemmel hâle getiremeyebilirsiniz. Biz biraz böyleyiz.

Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu sözlük çalışmalarını ve gramer çalışmalarını, aslında Türk dili çalışmalarının büyük bölümünü yüce Atatürk'e borçluyuz. O eğer 5 Eylül 1938'de el yazısı ile vasiyetini yazıp, götürüp Beyoğlu noterliğine bırakıp da bütün mirasını Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumuna bağışlamasaydı, belki Türkiye'deki sözlük çalışmaları, gramer çalışmaları bu noktaya gelemeyebilirdi. Sadece bu değil; Atatürk, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi iki kurum kurmakla kalmıyor. Dil Kurumu 12 Temmuz 1932 tarihinde kuruluyor, hemen ardından 26 Eylül'de Dolmabahçe Sarayı'nda uluslararası bir dil kurultayı toplanıyor. Bu kurultay 26 Eylül'den 5 Ekim'e kadar on gün sürüyor. Yüce Atatürk bu on günlük kurultayı baştan sona kadar takip ediyor, bildirileri dinliyor ve tartışmalara katılıyor. Şimdi bir devlet başkanı düşünebiliyor musunuz? Bir milletin tarihinin yazılmasına ve dili ile ilgili çalışmaların yapılmasına önderlik ediyor.

Dil Kurumunun kurulmasından sonra başlayan ve büyük emeklerle hazırlanan *Derleme Sözlüğü*, *Tarama Sözlüğü* gibi eserlerimiz bugün hâlâ başucu kitaplarımızdır. O yıllarda başlayan çalışmalar, on iki ciltlik *Derleme Sözlüğü* ve sekiz ciltlik *Tarama Sözlüğü*'ne dönüşüyor. Her zaman söylüyorum, bu eserler o imkânsızlıklar içerisinde, fedakâr insanların üstün gayretleriyle ortaya çıktı. 1930'ların imkânsızlıklarını düşünün. İnterneti falan bırakın, telefonun yaygın olmadığı, mektuplaşarak haberleştiğimiz, postacıları beklediğimiz bir dönemdi. O şartlarda Türkiye'de bir seferberlik ilan edilerek halk ağzından binlerce kelime derlenmiştir ve daha 30'larda Dil Kurumuna beş-altı yüz bin fiş gelmiştir. O dönemdeki heyecan eğer bugüne kadar devam etmiş olsaydı, Batılıların böyle raflar dolusu ciltleri kadar bizim de sözlüklerimiz olurdu. Bizim de dilimizin sözlüğünün, Türkçe sözlüğümüzün, bugün on cilt, on beş cilt olması gerekirdi. Nuran Hocam iki cilt dedi ama 2005 ve 2011 yılı baskıları tek cilt olarak çıktı. 3600-3700 sayfalık bu tek ciltlik sözlük yeterli değil arkadaşlar. Bunun sebepleri üzerinde duracağım. Neden Batılılar mükemmel sözlükler hazırlıyorlar, çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili on, on beş ciltlik sözlükler çıkıyor da biz hâlâ debelenip duruyoruz? Dil Kurumunda Güncel Türkçe Sözlük Kolu Başkanı olarak soruyorum bunu.

Şimdi bir Oxford sözlüğünü düşünün. Bu Oxford sözlüğü üç ayda bir güncelleniyor. Çünkü bu işte tam 75 kişi çalışıyor. Yani 75 kişinin işi sadece sözlüğü her gün biraz daha geliştirmek. Onlar günlük çıkan gazeteleri tarıyorlar, görsel basını takip ediyorlar ve sözlüğe her an yeni bir kelime, yeni bir anlam ilave ediyorlar. Peki bizde nasıl? Türk Dil Kurumunda nasıl işliyor sözlükçülük, örnekleyeyim. Kurumda sözlük kolu başkanı olduğumu söyledim. Ama ben her şeyden önce Erciyes Üniversitesi öğretim üyesiyim. Kurumda ayda bir veya iki defa toplantı yaparak uzaktan sözlükçülük yapmaya çalışıyoruz. Demek istediğim şu: Türk Dil Kurumunda Türkçe sözlüğü benim gibi dışarıdan gelenler hazırlıyor. Batılı her meselesine profesyonel yaklaşıyor, biz ise Doğulu olarak maalesef işin ciddiyetinden uzak bir şekilde yaklaşıyoruz meseleye. Bunu söylerken de üzülüyorum. 2021 yılında biz hâlâ el yordamıyla Türkçe sözlük geliştirmeye çalışıyoruz. Acı da olsa bunlar birer gerçek.

Neden böyle oldu? Sözlükçülükte neden geç kaldık ve başarısız olduk? Şöyle bir karşılaştıralım Batı'yla. Biz, Osmanlı'da bilimi çok geç aldık. Batı'da on beş, on altı, on yedinci

yüzyıllarda büyük sözlükler ortaya çıkarken, biraz önce de söyledim, biz 1850'lerden sonra sözlüğün ne olduğunu anlamaya başladık. Ondan önce sözlük demek, bizim için Arapça-Arapça, Farsça-Farsça, Farsça-Arapça sözlük demektir. Yani Türkçe sözlük yoktu. Türkçenin grameri yazılmamıştı. Türkçenin grameri ilk defa 1850'den sonra yazılmaya başlandı. Batı'da on altı, on yedinci yüzyılda akademik dergiler çıkarken bizde akademik dergiler, yirminci yüzyılda yayımlanmaya başlandı. Batılılar on beş, on altıncı yüzyılda modern üniversiteleri kurarlarken bizde Darülfünun 1901 yılında faaliyete geçti. Yüksek lisans, doktora çalışmaları 1933 yılında yapılan üniversite reformuyla başladı. Bizim hocalarımız Türkiye'nin ilk doktora yapan bilim insanlarıydı. Bu hocalarımız aşağı yukarı hep 1937-1938 mezunlarıydılar. Mehmet Kaplan, Ahmet Ateş, Şükrü Elçin bunlardan bazılarıdır. Bunun yanında yurt dışında doktora yapan Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Caferoğlu, Hasan Eren, Saadet Çağatay gibi Türkologlar da o yıllarda ülkemize gelerek hizmet ettiler. Bu söylediklerimle şunu anlatmak istiyorum: Türkiye'de akademik hayat çok geç başladı, bu yüzden ciddi sözlüklerin çıkması da Cumhuriyet Dönemi'nde olmuştur.

Ülkemizdeki sözlük çalışmalarına bir eleştiri daha getirelim. Bugün bile üniversitelerimizde sözlük çalışmalarına yeterince yer verilmiyor. Hâlâ sözlük bilimi bir bilim dalı olarak görülmez. Bu, çok acı bir şey. Üniversitelerde, bırakın bölüm, anabilim dalı ve benzeri olmasını, lisansta sözlükle ilgili bir ders yok. Şu anda Türkiye'de sözlük araştırmaları yapan tek bir merkez var. Prof. Dr. Haluk Akalın'ın Hacettepe Üniversitesinde kurmuş olduğu Sözlükbilim Araştırmaları Merkezi. O da bütçesi ve kadroları olmayan bir merkez.

Bir başka sorun ise sözlük alanında yetişmiş yeterli kadroların olmamasıdır. Sözlükçülüğün ne olduğunu bilen, sözlük hazırlama konusunda uzman profesyonel kadroları yetiştiremedik. Bu büyük bir eksiklik. Eğer sözlükçülüğe bilimsel yaklaşırsak, el yordamıyla ancak amatör sözlükler ortaya çıkarabiliriz. Bugünkü sözlüklerimizin yetersizliğinin en büyük sebeplerinden biri budur.

İnsanlık tarihinde iletişimin vardıgı en son noktadayız. Bugün internet adlı bir mucize var ve biz ondan sözlükçülükte sınırsız faydalanabiliriz, ama bu imkânı Türkçe sözlük hazırlarken maalesef yeterince değerlendiremiyoruz. Sözlük hazırlayanlar için bizim "derlem", Batılıların *corpus* dedikleri bir metin havuzuna ihtiyaç var. İçerisinde çeşitli metinlerden oluşan 300-500 milyon kelimenin yer aldığı bir derlem olmalı. Sözlük yazarları bu derlemin içerisinden istedikleri kelimeler için çokça örnek cümle bulabilmeli. Bu derlem yalnız örnek seçiminde kullanılmayacak. Bir taraftan sözlükte bulunmayan kelimelerin tespitinde, diğer taraftan sözlükteki kelimelerin anlamlarının genişletilmesinde kullanılacaktır. Derlemde aradığımız bir kelimenin içerisinde geçtiği cümle, bu cümlelerin yazarı, hangi eserde geçtiği gibi bilgiler de olmalıdır. Bu zamana kadar Türkiye bu derlemi maalesef yapamadı. Türk Dil Kurumu da yapamadı. Eskisi gibi metinleri elle tarayıp yeni kelimeler, yeni anlamlar, yeni tanıklar bulmak mümkündür. Ama bunun için çok geniş bir kadro gerekir. Oysa hedefine uygun hazırlanmış bir derlem bizim çok işimize yarayabilirdi. *Türkçe Sözlük*'ün 2011 yılında yapılan baskısında dönemin Kurum Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın, bir sonraki baskıda derleminden faydalanacağını belirtmişti. Aradan geçen on yılda bu konuda ciddi bir adım atılamadı. Peki biz ne yapıyoruz? Bir taraftan az da olsa metinlerden kelimeler buluyoruz. Ama örnek cümleleri çoklukla internet arama motorlarından soruyor, gelen örneklerden en uygun olanı seçiyoruz. Bugün arama motorlarında bizim çokça kullandığımız edebî metinlerin yeterli olduğu

söylenemez. Bu ortamda karşınıza hep belirli yazarların eserleri çıkıyor. Çünkü arama motorlarına ancak onlar yüklenmiş. Oysa bize çok çeşitli yazarların eserlerinden tanıklar gerekiyor. Şimdilik bunlarla idare ediyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sosyal bilimlere de, Türk dili çalışmalarına da, daraltırsak sözcüklüğe de beklenen desteği ve maddi imkânı sağlayamamıştır. Tabii ki Türkoloji adına üzücü bir durum. *Derleme Sözlüğü*'ne baktığımız zaman, 1960'lı yıllarda bugünkü hâline gelmiştir. 1965-66'lardan bu tarafa geçen 50 küsur yılda bu sözlüğü yeniden ele alıp daha geniş biçimiyle ortaya koyamadık. Hâlbuki koyabilirdik. Bu kadar üniversitemiz var, bu kadar bölümümüz var, binlerce akademisyenimiz var, ama *Derleme Sözlüğü* hâlâ 60'ların derleme sözlüğü olarak duruyor. *Tarama Sözlüğü* de aynı biçimde, 1930-1940'larda ortaya konulmuş. Bu büyük çalışmaları bugün yapamıyoruz. Oysa imkânlarımız ve akademisyenlerimiz o günküyle kıyaslanamayacak kadar fazla.

Türkçenin tarihsel sözlüğünü hazırlamak Türk Dil Kurumunda uzun yıllar önce gündeme gelmişti. *Tarama Sözlüğü*'nü fersah fersah aşacak bir sözlüğe çok ihtiyaç vardı. Bilindiği gibi, *Tarama Sözlüğü*'nde yalnız Türkçe kökenli veya artık Türkçeleştiği düşünülen kelimelere yer verilir. Oysa on üçüncü yüzyıldan yirminci yüzyıl başlarına kadar Batı Türkçesinin zengin söz varlığının tespit edilmesi Türkoloji için büyük bir hizmet olacaktı. Bu sözlükte, yedi yüzyıl boyunca Batı Türkçesi sınırları içerisinde kullanılan her kelimeye yer verilecek, her kelimenin de değişik yüzyıllardan tanıkları olacaktı. Bu büyük iş, Agâh Sırrı Levend'in de ülküsüydü; rahmetli, bunun için bir kılavuz da hazırlamıştı. Aradan geçen yetmiş yılda maalesef bu büyük sözlük hazırlanamadı. Bunun için birçok girişimler olduysa da sonuçlanamadı. 1990'lı yıllarda Türk Dil Kurumunda yoğun bir faaliyet sürdürüldü. On üç-on beşinci yüzyıllara ait üç yüz dolayında eser fişlendi, bir milyondan fazla fiş yazıldı. Bu büyük emeğin meyvelerini henüz toplayamadık. Kurumda şimdilerde kurulan bir komisyon, bu fişleri yeniden tasnif ederek yazmaya başladı. Fakat bu işin tamamlanması epey uzun sürecek gibi görünüyor. Türkçenin ideal bir sözlüğünün yazılabilmesi için tarihî dönemlere ait verilerin bilimsel yöntemlerle ortaya konulması gerekir. Bu sebeple Türkçenin tarihsel sözlüğü bir an önce tamamlanmalıdır.

Bir başka sorun da etimolojik sözlük konusudur. Türkçenin hâlâ üzerinde ittifak edilmiş bir etimolojik sözlüğü yoktur. Tabii ki harcanan emekler var, bunları inkâr edemeyiz. Daha önceye gitmeyelim, Clauson'dan beri yapılan bu işe emek verenler var. En son Tietze'nin, Gülensoy'un eserleri var. Türkçenin etimolojik sözlüğünü bir kişi, iki kişi çıkarabilir; çıkarmamalı. İdeal bir etimolojik sözlüğün ta Orhun'dan bugünlere kadar metinler taranarak oluşturulması gerekir. Bunun için de birbirini denetleyecek bir komisyona ihtiyaç vardır.

Bugün hiçbir sözlüğümüzde, bir kelimenin ilk defa hangi metinde geçtiğini göremiyoruz. Kullandığımız kelimelerin dilimize hangi tarihte girdiğini bilmek dil çalışmaları için önemli bir konudur. Batılıların hazırladığı ciddi sözlüklerde bu bilgileri bulabilirsiniz. "Simit" kelimesi 2019 yılında Oxford sözlüğüne girdi. Bahsi geçen sözlükte "simit" kelimesi için düşünülen notta, bu kelimenin İngilizcede ilk defa 1836 yılında kullanıldığı belirtilmiştir. Simidi icat eden Türkiye'de bu sözün ilk defa ne zaman kullanıldığını ise maalesef bilmiyoruz. Türkoloji'nin merkezi olmasını istediğimiz Türkiye'den baktığımız zaman Batılıları kıskanmamak elde değil. Şimdi biraz daha ümitliyim. Dil Kurumunda Türkçenin etimolojik sözlüğünü hazırlamak üzere yeni bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon son bir yıl içerisinde A harfini

yazdırdı ve onayladı. Birkaç yıl sürecek olan bu çalışmalar umarım kesintiye uğramadan sonlanır. Tamamlandığında şimdiye kadarki sözlüklerden çok daha iyi bir etimolojik sözlüğümüzün olacağından eminim. İşte bu sözlükte yer alan kelimelerin tespit edilebileceği kadarıyla ilk defa hangi metinde kullanılmaya başlandığını bulabileceğiz. Bu da bir hayalimizin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Maalesef biz bunu *Güncel Türkçe Sözlük*'te yapamıyoruz. Hazırlanmakta olan etimolojik sözlük, Kurumun *Türkçe Sözlük*'ünde yer alan kelimelerin kökenlerini inceleyecek. Bu çalışma tamamlandığında verileri *Türkçe Sözlük*'e taşımak mümkün olacaktır.

Sözlükçülükte çok geriden gidiyoruz. Gramercilikte de öyleyiz. Batı Türkçesinin ilk gramerini de Batılılar yazdılar. İtalyan Filippo Argenti daha 1533 yılında Türkiye Türkçesinin gramerini hazırlamıştı. Bu eseri Milan Adamoviç yayımladı. Türkçeye de çevrildi ve Kurumda basıldı. 1850'lerde Ahmet Cevdet Paşa'yla başlayan gramer yazımı ancak 1940'ların başında meyvesini verdi. Türkiye'de yazılan ilk ciddi gramer Tahsin Banguoğlu'na ait olan *Ana Hatlarıyla Türk Grameri* adlı eserdir. Deny 1921'de *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* adlı güzel bir gramer kitabı yazdı, Ali Ulvi Elöve bu eseri 1941'de Türkçeye çevirdi.

Burada bir de Eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türk Cumhuriyetlerine ve Rusya içerisindeki Türk topluluklarına bakalım. Sovyet dilciliği önemli bir ekol sahibidir. Bunun yansımalarını Türkçe lehçeleriyle ilgili çalışmalarda da görürüz. Bu sayede Çuvaş Türkçesinin 10 ciltlik sözlüğü çıkıyor. Sibiry'a'daki küçük bir lehçenin ciltler dolusu sözlüğü basılıyor. Kazak Türkçesinin on beş ciltlik sözlüğü var. Biz bunu neden beceremiyoruz? Ama bir farkımız var. Onlarda bilim akademileri var. Sovyetler Birliği dağılsa da bu akademiler işlevini hâlâ sürdürüyor. Bilimsel eserlerin çoğu bu akademilerde üretiliyor. Türkiye'de bu işi Türk Dil Kurumu yapabilirdi, ama Kurum bir akademi gibi çalışmıyor. Her şeyden önce akademideki çalışanlar bütün mesailerini kendi kurumlarında harcıyorlar. Kurumda görev yapan akademisyenler ise kadrolu değiller. Herkes gelip geçici burada. Sadece bir yıl süreyle atanıyorlar. Yani bir süreklilik yok. Oysa Kurumun kendi kadrolu akademisyenleri olmalı, akademisyenler mesailerinin tamamını burada geçirmelidir. Kurumda köklü ve uzun vadeli çalışmaların yapılabilmesi için kadrolu olmak şart. Yoksa bizim gibi üniversitesinde haftada yirmi-otuz saat derse giren akademisyenlerin ayda bir iki defa gerçekleşen toplantılarla kalıcı eserler bırakabilmeleri mümkün değildir. Mükemmel bir Türkçe sözlük ancak sözlük kolu çalışanlarının sabahdan akşama kadar bir masa etrafında yapacakları ciddi ve sürekli çalışmalarla ortaya çıkarılabilir.

Türk Dil Kurumunun ilk *Türkçe Sözlük*'ü 1945 yılında yayımlandı. Mehmet Ali Ağakay'ın başkanlığında hazırlanan ilk sözlükten bugüne 11 baskısı yapıldı. En son 2011 yılında basıldı. *Türkçe Sözlük*'ün yeni baskısının 2022 yılında yapılabilceğini düşünüyoruz. Şu anda sözlüğü geliştirmekle meşgulüz. Gerçekten de bu işe çok zaman ayırıyoruz ve sözlüğü zenginleştirmeye çalışıyoruz. Türkçenin zengin bir dil olduğunu anlatıyoruz ama elimizdeki sözlüğün bu zenginliği yeterince yansıttığı kanaatinde değilim. Yukarıda da bahsettiğim gibi, büyük metin derlemelerini kullanarak daha çok çalışmalıyız. Bugünlerde bir "şerbet" ve ondan türetilen "şerbetlemek", "şerbetlenmek" maddelerine takıldım. Geniş bir metin derlemesi önünüze koyarsanız sadece "şerbet" kelimesiyle ilgili bir sayfalık madde yazabilirsiniz. Bu malzeme ve bu malzemeyi işleyecek yeterli yetmişmiş elemanınız olursa on ciltlik Türkçe sözlük yazmanız mümkündür. Ama bizim şartlarımız bunun için müsait değil. Birkaç kişiyle sınırlı zamanda malzeme mi toplayacağız, madde mi yazacağız? Bu, kolay değil gerçekten de.

“Türkçe Sözlük” adıyla birkaç sözlüğümüz var. Birincisi, en eski olanı tabii, Dil Kurumunun sözlüğü, sonra Dil Derneği’nin sözlüğü. Türk Dil Kurumunun statüsü 1982 Anayasası’yla değiştikten sonra eski arkadaşlar Dil Derneği’nde bir araya geldiler ve Dil Kurumunun sözlüğünün yeni baskılarını yaptılar. İkisi aşağı yukarı örtüşüyor. Çünkü onlar en son 1983’te basılan sözlüğü yenilediler, Dil Kurumu da aynı baskıyı geliştirdi. Ali Püsküllüoğlu’nun bir Türkçe sözlüğü var. O da Dil Kurumu uzmanlarından biriydi. Onun sözlüğünün de temel söz varlığı Kurumunki ile aşağı yukarı aynı sayılır. D. Mehmet Doğan’ın bir Türkçe sözlüğü var. Kubbealtı Akademisi’nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’ünü ayrı bir yere koymak lazım. Bu sözlüklerle ilgili birkaç karşılaştırma yaptım ve çalışmalarımı bildiri veya makale olarak yayımladım. Bahsettiğim sözlüklerin hiçbirisi mükemmel değil. Her biri birbirinden oldukça farklı sistemler kullanıyor. Bunlara bakınca, hâlâ bir sözlük nasıl ideal hâle getirilir, nasıl iyi yazılır sorusunu cevaplayamadığımızı görürsünüz. Her birinin yöntemi farklı, her birinin eksikleri ve fazlalıkları var. Şimdi mesela Kubbealtı diyor ki, “Biz Anadolu’da on üçüncü yüzyıldan beri yazılan metinlerin sözlüğünü yapıyoruz. Biz Türkçe sözlükten onu anlıyoruz.” Olabilir. O da bir görüştür.

Türkçe sözlük yazımında en büyük sorunlardan birisi, sözlüğün hangi dönemin kelimelerini içereceğidir. Sözlüğe alınacak kelimelerin sınırı neresi olacaktır? Hazırlamak istediğimiz eser, Osmanlı Türkçesi sözlüğü değil, adı “Türkçe Sözlük” olacak. Gençlere sesleniyorum, beni yanlış anlamasınlar. “Türkçe Sözlük” deyince yalnız Türkçe kökenli kelimeleri ihtiva edileceğini düşünmesinler. Günlük dilde kullanılan her kelime bu sözlüğün muhtevasına girer.

Biraz önceki sorunu daha açık olarak ortaya koyalım. Sözlüğün bir başlangıç sınırı olmalı mı? Tabii ki olmalı. Her sözlüğün içeriği adına uygun olmalı, adına uygun sınırları olmalı. Her ne kadar “Türkçe Sözlük” deyince Orhun Yazıtlarından bugüne kadar bütün yazılı metinlerin sözlüğü akla gelirse de aslında öyle değil. Bu, bir çağdaş sözlük olacak. Bu sözlük için tarayacağımız metinleri 1900 yılından başlatsak, o zaman, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati’yi de içine alacak mıyız? 1910’dan başlatsak, mesela Mehmet Akif’in bütün şiirlerinde geçen Arapça, Farsça tamlamalar bu sözlükte olacak mı? 1920’den başlatsak 1921 ve 1924 Anayasalarındaki bugün için anlaşılmas Arapça ve Farsça hukuk terimleri alınacak mı? Cumhuriyet ile başlatsak, Atatürk’ün 1927 yılı Ekim ayında okuduğu *Nutuk*’taki bütün kelimeler bu sözlükte yer bulacak mı? *Nutuk*’un söz varlığının %65’ini Arapça, Farsça ve Fransızca ve saire olmak üzere yabancı kelimeler oluşturuyor. Bugünkü nesiller ister istemez *Nutuk*’u sadeleştirilmiş metinlerinden okuyor. Türkçe sözlüğün sınırlarını 1928 Harf Devrimi veya 1932 yılındaki Türk Dil Kurumunun kuruluşuyla da başlatabiliriz. O durumda “10. Yıl Nutku”ndaki, “Gençliğe Hitabe”deki bütün kelimeler sözlükte bulunacak mı? Mesela, “bedhahların olacaktır” derken geçen “bedhah” kelimesi Türkçe sözlükte olacak mı? Türkçe sözlük konusundaki en büyük sorunlardan birini bu soru oluşturmaktadır.

Maalesef Türk halkı olarak özelde dile, genelde sosyal bilimlere çok politik yaklaşıyoruz. Tamam, sosyal bilimlerle politika iç içedir ama bilimin bir adım önde olması gerekir. Çok politize olmuş bir toplum olduğumuz için her şeye politik olarak durduğumuz yerden bakıyoruz. Diyelim ki “bedhah” kelimesini sözlüğe aldığımız zaman bir kısım arkadaşlar, “Vay, Türkçe sözlüğü Osmanlıca sözlüğe çevirmişler!” diyorlar. “Bu, Osmanlıca sözlük değil, Türkçe sözlük” diyorlar. Bunu anlatmak çok zor insanlara. Bahsi geçen kelime 1930’lu yıllarda,

Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılmış. "1930'larda yazılmış bir metinde geçen Arapça asıllı bu kelimeyi Türkçe sözlüğe almayalım, bu kelimeyi arayanlar Osmanlıca sözlüklere baksınlar. Biz sadece bugün kullandığımız canlı kelimeleri alalım" dersek bu, yanlış bir sınırlandırma olur. İnsanlar sözlüğe anlamını bilmedikleri kelimeler için bakarlar. Hangimiz anlamını bildiğimiz bir kelime için sözlüğe bakıyoruz? Sözlük kullanıcıları, sözlüğe "sözlük" nedir diye bakmazlar. "Hangi" nedir diye bakmazlar. "Dönem" nedir diye bakmazlar. "Olmak" nedir, "gelmek" nedir diye bakmazlar. Niçin bakarlar? Bilmedikleri kelimeler için bakarlar. Bu kelime günümüzde de kullanılıyor olabilir, 1940'larda yazılmış bir romanda da geçiyor olabilir.

Bu konuyu toparlayalım. Türkçe sözlük için mutlaka bir sınır olmalıdır. Bu sınır 1900 olabilir, "Yeni Lisan"ın başladığı 1911 olabilir veya Cumhuriyet olabilir. Bu sınırı koyalım ve bu tarihten itibaren Türkçe yazılmış metinlerde kullanılan her kelimeyi sözlüğe alalım. Aldığımız kelime Türkçe kökenli de olabilir, başka bir dilden girmiş de olabilir. Sözlük hazırlayıcıları bu konuya eserin ön söz veya giriş bölümünde mutlaka açıklık getirmelidir. Bu açıklama sözlüğün sınırlarıyla ilgili tartışmaları önlemeye yönelik olmalıdır

Türkçe sözlük ile ilgili sorunlardan biri de halk ağzında kullanılan kelimelerin hangi ölçütlerde sözlüğe yansıtılacağı meselesidir. Yukarıda adı geçen sözlüklerde bu konuda herhangi bir yöntem birliği yoktur. Kanaatimizce halk ağzında yaygın olarak kullanılan kelimeler Türkçe sözlükte yer almalı ve bunların yazı diline yansımaları için bir şans verilmelidir. Türk Dil Kurumunda en az sekiz-on ilde kullanılan kelimelerin sözlüğe taşınması yönünde bir kanaat belirmişti. Ayrıca son dönemde yapılan toplantılarda yazı diline yansımış ve örnek cümlesi bulunan kelimelerin de sözlüğe alınması görüşü kabul gördü. Türkçe sözlük, bu kabuller çerçevesinde gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler yapıldı.

Türkçe sözlüklerde madde başı seçimlerinde bazı sıkıntılar bulunmaktadır. Çünkü madde başlarının sözlüğe yansıtılmasında tercih edilen yöntemler arasında da farklılıklar var. Mesela, *Türkçe Sözlük*'te "disiplin" maddesinin altında iç madde olarak "disiplin cezası", "disiplin kurulu", "disiplin suçu" ve benzeri maddeler vardı. Sonraki yıllarda alınan bir kararla bunlar madde başı yapılmış. Bu da tartışmalı bir konu. "Disiplin kurulu" madde başı mıdır yoksa "disiplin" in altında yer alması gereken bir iç madde midir? Bu çok teknik bir sorun. Dil Kurumu bu sistemi 1998, 2005 ve 2011 sözlüklerle yerleştirmiştir. Bu karardan dönülmesi, sistemin değiştirilmesi artık imkânsızdır.

Şimdi, sözlüklerdeki sorunlardan biri de "-mA" ve "-Iş" isim-fiil ekleriyle yapılan kelimelerin madde başı olup olmamasıdır. Mesela, kelime "bilme", "bilış" ve "bilmek" olarak üç kez yer alıyor. Sözlükte önce "bilış" ve "bilme" için ayrı ayrı "bilmek işi" deniliyor, sonra da "bilmek" fiilinin anlamları veriliyor. Buna da çok itirazlar gelmektedir. Bazı sözlüklerde bu yöntem kullanılırken bazılarında ise yalnız fiil biçimleri veriliyor. "-mA" ve "-Iş" ekleri ancak kalıcı isim yaptığında madde başı olabiliyor. *Türkçe Sözlük*'ü eleştirenler, bunun madde sayısını artırmak için yapıldığını söylemekte.

Benzer bir konu da fiil çatıları için geçerli. Fiillerin dönüşlü, edilgen, ettirgen çatılı biçimleri madde başı yapılmalı mı? Yani "sevmek", "sevilmek", "sevinmek", "sevişmek", "sevindirmek", "seviştirmek" ve benzeri... *Türkçe Sözlük* bunları madde başı yapıyor. Benim kanaatim de çatılı biçimlerin alınması yönündedir. Çünkü özellikle Batılılar bunları kullandıkları zaman çok işlerine yarıyor. Bizim yabancı öğrenciler, bu çatıları öğrenmede zorluk çekiyor ve sık sık bu çatılı maddelere bakıyorlar. Bir yabancı için bunların hepsini zihinde tutmak kolay

değil. Bunlar, Türkçenin yapısıyla ilgili bir zenginlik olarak görülmelidir. Fakat *Türkçe Sözlük*'ün şöyle bir yanlışı var: "Sevindirmek" için "sevinme işini yaptırmak" anlamı veriliyor. Çünkü sistem böyle oluşturulmuş ve ilk baskıdan beri devam ediyor. Fakat böyle bir anlamlandırma bazı sorunlar ortaya çıkıyor. "Sevindirmek" fiili, "sevinmek" fiilinin taşıdığı bütün anlamlara sahip değil. Buna rağmen "sevinmek"teki bütün anlamların "sevindirmek"te de olduğunu söylüyoruz. Kubbealtı lügatinde bu, ayrılmış. "Sevinmek" fiiline hiç bakılmadan "sevindirmek" fiilinin hangi anlamları varsa onlar verilmiş. Mesela biz *Türkçe Sözlük*'te "bozdurmak" fiiline "bozma işini yaptırmak" anlamı vermişiz. Fakat "bozmak"taki bütün anlamlar "bozdurmak"ta yok. Fiillerin çatılı biçimleri mutlaka sözlükte olmalı ama her kelimenin kendi taşıdığı anlamlar verilmelidir.

Bir başka sorun da Batı kökenli kelimelerle ilgilidir. Fransızcayla ilgili sorunumuz bitti. Artık onlar yerleşmişler. Yazımlarda da sorun, yok denecek kadar az. Çünkü bunlar eskiden girmişler, o dönemde doğru yaparak bu kelimeleri okunduğu gibi yazmışız. Fakat yeni girmekte olan İngilizce kelimelerin yazımı büyük bir sorun oluşturmaktadır. Mesela, son yıllarda kullanmaya başladığımız "gigabyte" kelimesi var. Bazıları bunu "gigabyte" olarak yazıyor fakat biz Türkçede "cigabayt" olarak okuyoruz. "Ketıl" diye bir kelime var. Sözlükte bu kelime yok ama "su ısıtıcı" diye madde var. Yaygın olarak kullanılan "ketıl" sözünü sözlüğe nasıl alacağız acaba diye düşünüyoruz. Almalı mıyız? İyice yaygınlaştığı için tabii ki almalıyız. Peki nasıl yazacağız? Okunduğu gibi "ketıl" mı özgün biçimiyle "kettle" diye mi yazacağız? Bu konu Türkçenin son yıllarda sıkça yaşadığı bir sorun hâline geldi. Okunduğu gibi "ketıl" diye "ı" ile alırsam ekleri de Türkçenin kuralına göre getiririm, kelime "ketılı" diye yazılır. Fakat yaygın olarak İngilizce özgün biçiminin sonuna bir kesme işareti konulup "ı" ekinin getirildiğini görüyoruz, "kettle'ı" gibi. Bu da Türkçenin yazımına yeni sorunlar ekliyor.

Son yıllarda çok kullandığımız "hacker" diye bir kelime var, "bilgisayar korsanı" diye Türkçeye çevirmişler. "Hacker" diye yazılır o kelime. Şimdi o kelimeyi sözlüğe böyle almak bir dert, okunduğu gibi "hekır" diye almak bir dert, bir de bunlara ek getirdiğimiz zaman daha büyük bir dert sahibi oluyorsunuz. "Hacker" olarak İngilizcesini yazıp bir kesme işareti ve arkasına "lar" yazılıyor. Oysa kelimenin ikinci hecesinde /e/ ünlüsü var. Fakat yazılışa değil, okunuşa göre ekler getirilince "hacker'lar" gibi Türkçeye hiç de uygun olmayan ve hatta yakışmayan bir durum ortaya çıkıyor. Bizim bunları Türkçede okunduğu gibi "hekır" olarak yazmamız doğru yöntem olurdu. Ama İngilizce biçimleri yaygınlaştığı için artık "hekır" yazsanız da kimse kullanmaz. Türk Dil Kurumu bunu "check up"ta denemiş. İngilizce yazılışını düşünün. Bunu Türkçede okuduğumuz gibi yazmış ama hiçbir yerde "çekap" yazılışına rastlanmıyor. İngilizce "ram" yazıyor, "rem" okuyoruz. "Remi" diyoruz ama yazarken "ram'ı" yazıyoruz. Bunlar hem sözlüğün hem yazım kılavuzlarının sorunu. Bunu aşmanın yolu, toplumla bir anlaşma yapabilmek. Doğru yol, "hacker" sözü okunduğu gibi "hekır" yazıldığında insanlar itiraz etmemeli ve bu böyle kabul edilmeli. Ama Türkiye'de İngilizce bilenlerin sayısı çoğaldığı için kabul görmüyor. Sanırım, insanımız, özellikle de gençler İngilizce bildiğini göstermek için özgün yazılışları tercih ediyorlar.

Bunlara benzer birçok kelime var: Anchorman, background, badminton, bestseller, billboard, blender, boarding vb. Bunlar Türkçede yaygınlaştı ama sözlüklere nasıl alınacağı konusunda bir birlik yok. Dil Kurumu şöyle bir yöntem belirlemiş: "Billboard"u almış, İngi-

lizcesini eğik (italik) olarak yazmış. Karşısında İngilizce olduğunu belirtmiş ve anlam vermeden “duyuyorumluk” diye yeni türetilen Türkçesine göndermiş. Bunun anlamı şudur: “Bu kelime Türkçede var ama TDK olarak biz İngilizcedeki biçimiyle kullanılmasına karşıyız, bunun için yeni bir Türkçe karşılık türettik, anlamı orada verdik, bu kelimenin anlamı için oraya bak ve Türkçesini kullanarak yaygınlaştı!” Toplumda Türkçe duyarlılığının yetersiz olması başta olmak üzere birçok sebeple İngilizcesi varken (!) “duyuyorumluk” kullananı görmedim. “Bestseller” için “çok satar” diye kelime türetilmiş. “Bestseller”ı sözlüğe almışız ama eğik yazmışız ve buna anlam vermeden, “çok satar”a göndermişiz. Kendince Türkçeye duyarlı bazı kimseler bu sisteme karşı çıkarak “Vay, sözlüğe İngilizce kelimeler doldurdular” diyorlar. Kardeşim birçok yerde “bestseller” yazıyor. İnsanlar bunu İngilizce sözlükten mi öğrenecekler? Türkçeye girmişse bu kelime, buna bir çözüm üretmemiz gerekmez mi? Bu ve benzeri kelimeler dilimize girerken Türkçe karşılık türetmeliydik ama yapamamışız. Bunlar yerleştikten sonra siz istediğiniz kadar uğraşın, o kelimenin yerine Türkçesini tutturamıyor hatta alay konusu oluyorsunuz.

İnsanlar Türkçe konusunda Türk Dil Kurumunu suçluyorlar ama bu konularda Kurumun hiçbir yetkisi yok. Bu, bir devlet politikası, bir millî eğitim politikası olmalıdır. Yani siz “bestseller” yerine “çok satar”ı türettiniz ama kim kullanacak bunu? Millî Eğitim Bakanlığı kullanacak, devlet kurumları kullanacak, basın bilinçli olacak ve kullanacak ki insanlar “bestseller”ı değil, Türkçesini kullansınlar. Ama bu konuda toplumumuzun çok eksikliği var. Toplum dil konusunda bilinçsiz. Türkçe duyarlılığımız zayıf. Bu duyarlılığı geliştirmemiz lazım. Bizim dilimiz İngilizce karşısında, Arapça karşısında yetersiz değil. Prof. Dr. Ceval Kaya program yaptı. Türkçe köklerden bir milyon yeni kelime türetebilirsiniz. Demek ki bizim dilimiz gelişmeye son derece müsait. Ama gel gör ki toplumda bunu bir türlü kabul ettirip de bu bilinci sağlayamadık. Batı’dan gelen kelimelerin yazımı sözlüğün önemli sorunlarından biri olarak karşımızda duruyor. Bunları nasıl çözeceğiz?

Bir başka sorunumuz da Türkçede olmayan “x”, “w” ve “q” gibi harflerin yazımı ve sözlüğe alınıp alınmaması. 1 Kasım 1928 tarihli Yeni Türk Harfleri Kanunu alfabemizi yirmi dokuz harfle sınırlamış. Bizim sözlüğümüze “x” ile veya “w” ile başlayan kelimeler girmiş çıkmış. Yani “w” ile madde açılmış, sonraki baskıda kapatılmış. Eskiden bunların sayısı çok azdı ama son yıllarda özellikle İngilizce kelimelerin sayısı artıyor. Eskiden TDK “New York”u tek “v” ile yazdı diye çok itiraz edilmişti. Şimdi “whatsapp”ı özgün biçimiyle mi yoksa tek “v” ile mi alıp sözlükte madde başı yapacağız? “Wireless”, “windows”, “word”, “waffle”, “X ışınları”, “X ray” ve benzerini artık herkes biliyor ve kullanıyor. Eğer bu kelimeleri *Türkçe Sözlük*’te ararsanız bulamazsınız. Çünkü bizim alfabemizde “w, x” harfleri yok. Şimdi, biz bunu tartışıyoruz. Ne yapabiliriz acaba? Bu kelimeler dilimize çok hızlı giriyor. Özellikle bilişimle ilgili kelimelere bir an önce çözüm üretmemiz gerekiyor.

Sözlüklerimizde terimler var fakat bunların hangi ölçülerde güncel sözlüklerde bulunması gerektiğiyle ilgili bir yöntem birliği yok. Her gelen kafasına göre terimleri koymuş. Şimdi biz terimleri gözden geçiriyoruz. Öyle terimler var ki alanın uzmanları bile kaynaklara bakarak söyleyebiliyor veya yazıyor. *Genel Türkçe Sözlük*’te bu kadar terim olması gerekir mi? Zaten Dil Kurumunun 100’e yakın terim sözlüğü var. En son “yürek bilimi terimleri” çıktı. Bizim

buna bir ölçü getirebilmemiz lazım. Mesela ilkokul, ortaokul ve liselerin ders kitaplarında geçen terimleri koyalım. Ama artık üniversitelerde geçen teknik terimleri, hele Türkçe olmayanları bu sözlüklere koymayalım.

Bir önemli sorun da hangi yazarlardan örnek cümle alacağımız konusu. Bilindiği gibi, her devrin kendine özgü yazarları var. Bazı yazarlar sözlüğe giriyor, geri çıkıyor, hatta birkaç kez girip çıkanlar bile var. Çünkü bir devrin muteber yazarları, bir sonraki devrin istenmeyen yazarları olabiliyor. Bu da bizim meselelere politik yaklaşımımızdan kaynaklanıyor. Devletle, milletle, bayrakla sorunu olan, çok uçtaki bazı yazarlar dışında, hiçbir ayırım yapmaksızın her görüşten insanın yazdığı eserlerden örnek cümlelerin sözlüğe alınabileceği kanaatindeyim. Tabii ki hassasiyetlerimiz olacak. Örnek cümlelerimiz politik olmasın, birilerini rencide edici, küçük düşürücü olmasın. Mümkün olduğu kadar edebî cümleler olsun. Altındaki yazarın adı önemli değil. Bu konudaki kişisel düşüncem şudur: Türkçe yazan herkes Türkçeye hizmet eder. Cümleleri seçerken belirli duyarlılıklar gösteririz, bu duyarlılığımız Türkçe adınadır. Cümlelerin güzel olması, edebî olması lazım. Anlaşılır olması, sade olması, içinde anlaşılmayan kelime olmaması lazım. Türkiye Cumhuriyeti'ne, devletimize, bayrağımıza herhangi bir şekilde hakaret edici veya küçük düşürücü cümleler olmaması; parti adı, kurum adı, dernek adı ve benzeri şeylerin geçmemesi gerekir. Bazı politik maddeler var ki bu konuda sözlükte toplumun uzlaştığı tanımlar yer almalıdır. Mesela, "Atatürkçülük" maddesi zaman zaman değişmiş. İnsanlar düşünce dünyalarının süzgecinden geçirip oraya kendi anlayışlarına göre bir "Atatürkçülük" maddesi yazmamalıdır. Bu, her sözlük için geçerli. Sözlükte tanımların sağa sola çekilecek cümlelerden arındırılmış, net ve kavramın doğrusu neyse yoruma yer bırakmayacak biçimde olması gerekir.

İdeal bir sözlük yapılabilmesi için birçok madde saydım. Böyle bir sözlüğü yapabilir miyiz? Öncelikle sözlükçülükten anlayan kadrolar, sonra da maddi imkânlar lazım. Yoksa Türkçenin milyonlarca basılmış kitabı var. Türkiye'de 2019 yılında 61 bin kitap basıldı. 1727 yılında İbrahim Müteferrika'yla ilk eserleri basmaya başladık. 1928'e kadar 201 yılda toplam Osmanlı ülkesinde 25 bin dolayında kitap basıldığı tahmin ediliyor. 200 yılda 25 bin kitap... 2019'da 61 bin kitap. Türkiye büyük bir ülke. İmkânları çok iyi olan bir ülke. Bu kadar radyo, televizyon yayımları, yazılı, görsel basın... Türkçe işlek olarak kullanılıyor. Eğitim seviyemiz yükselmiş. Tabii ki Türkçeye olumsuz bakmıyorum. "Türkçe elden gidiyor" diye bir düşünce yok. Dilimizin olumlu taraflarını öncelememiz gerektiğini düşünüyorum. 2020 yılında Türkçe, 18 milyon öğrenci tarafından ilk, orta ve lise düzeyinde, 7 milyon öğrenci tarafından ise üniversitede eğitim dili olarak kullanılıyor. Bu kadar radyo, televizyon var ve onlar İstanbul Türkçesine dayalı güzel bir Türkçe kullanıyor. Türk dünyasında Türkçe bilim dili olmasa bile iletişim dili olma yolundadır. Avrupa'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde, ellinin üzerinde ülkede, şu anda Yunus Emre Enstitüsünün açtığı Türkçe eğitim merkezlerimiz var. Bu kadar üniversitede Türk edebiyatı bölümlerimiz, Türkçe bölümlerimiz, merkezlerimiz, Türkiyat enstitülerimiz var. Çalışanımız çok. Ama bizim beklentimiz daha kaliteli, daha nitelikli eserler üretmek, bir an önce Türkçenin hak ettiği sözlüğünü ortaya koymaktır. Bunun için de hepimize çok görev düşüyor. Kurumlara görev düşüyor ama fert fert bizlere de çok görevler düşüyor. Bunun için Türkçeyi doğru kullanmak ve sözlük kullanma alışkanlığını öğrencilerimize kazandırmak gerekir.

Öğrencilerimiz yeterince sözlük ve yazım kılavuzu kullanmıyorlar. Hâlâ edebiyat öğretmeni arkadaşlarım “Türkçede şapka kalkmadı mı?” diye soruyorlar. Çünkü Türkçe ile yeterince ilgilenmiyorlar. Bilgileri kulaktan dolma. İnsanlara sözlük kullanma alışkanlığını mutlaka kazandırmalıyız. Artık Türkçe sözlük ve yazım kılavuzu cep telefonlarıyla elimizin altında bulunuyor. Hem de çevrim dışı çalışıyor. Tıkliyorsunuz, her kelime karşınıza çıkıyor.

Sonuç olarak söyleyeceğim sözüm, ideal bir sözlük yapmak mümkündür, olacaktır. Eksikliklerimizi, yanlışlıklarımızı biliyoruz. Yeterli imkânlar sağlanırsa birkaç yıl içerisinde elimizdekilerden çok daha gelişmiş bir Türkçe sözlüğümüz olacaktır.